

Верховний
Суд

Зловживання процесуальними правами в господарському процесі

Олена Кібенко,
суддя Верховного Суду

Семінар для суддів апеляційних та місцевих судів
зловживання процесуальними і матеріальними правами:
правові наслідки

23 квітня 2021 року

Зловживання процесуальними правами

Стаття 43 ГПК встановлює:

- учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами;
- зловживання процесуальними правами не допускається.
- суд **зобов'язаний** вживати заходи для запобігання зловживанню процесуальними правами.

Що таке зловживання процесуальними правами (ч. 2 ст.43)?

Залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами **дії, що суперечать завданню господарського судочинства**, зокрема:

- подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана);
- подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин;
- заявлення завідомо безпідставного відводу;
- вчинення **дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення**;
- подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є **маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями**;
- подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер;
- необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою **зміни підсудності справи**, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою;
- укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

Інші поширені випадки зловживання

- подання неодноразових скарг на різні судові рішення, але у межах однієї справи;
- подання скарг, зміст яких вочевидь не відповідає вимогам процесуального законодавства;
- подання скарги без оплати судового збору;
- подання скарги з суттєвим порушенням встановленого строку;
- подання скарг, які містять образливі вирази, ненормативну лексику;
- невиконання вимог суду.

Як відмежувати правомірне
користування правами від
зловживання?

Систематичність

Відслідковується певний алгоритм дій (як правило спрямований на затягування розгляду справи, створення перешкод для розгляду)

“Непрофесійність” адвоката,
очевидне ігнорування вимог закону - ?

Ухвала КГС ВС від 25.04.2019 у справі № 903/380/18

У справі №903/380/18 суд визначив як співвідносяться **право особи на справедливий судовий розгляд і принцип res judicata**. Зазначив, що звернення із зустрічною з позовною заявою зі значним пропуском строку та звернення із завідомо безпідставними апеляційними скаргами, які містять численні недоліки, суд апеляційної інстанції правомірно визнав зловживанням процесуальними правами, що спрямоване на свідоме, невиправдане затягування судового процесу.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/81434959>

Розмежування

В Україні лише декілька норм у процесуальних кодексах присвячені питанням зловживань. Тоді як у деяких зарубіжних державах, зокрема Австралії, Канаді, Великобританії, США, Індії, прийняті **окремі законодавчі акти, спрямовані на протидію зазначеній процесуальній поведінці**, навіть виділяється окрема категорія осіб – **сутяжників**.

Так, відповідно до **Цивільного процесуального кодексу Каліфорнії** сторона визнається сутяжницькою, зокрема якщо вона повторно порушувала провадження або чинила спроби порушити провадження знову проти одного і того самого відповідача після ухвалення рішення не на свою користь; повторно подавала до суду необґрунтовані письмові клопотання або вчиняла процесуальні дії, щоб спричинити непотрібний обмін змагальними паперами, або вдавалася до інших тактик, що є явно необґрунтованими або спрямовані на затягування процесу.

<https://sud.ua/ru/news/publication/126226-sutyazhnitstvo-yak-z-tsim-borotisya-svitoviy-dosvid>.

Що зупиняє суддів робити саме так?

Ризики для судді: дисциплінарна відповідальність

Стаття 106 Закону “Про судоустрій і статус суддів”

умисна або внаслідок недбалості незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або

інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків.

Ризики для судді

Скарга до ВРП

(на 4,5 тис. працюючих суддів подається більше 8 тис. скарг на рік; для порівняння – на 50 тис. працюючих адвокатів подається більше 2 тис. скарг)

Заява в ЄСПЛ

(Україна одна з держав-лідерів за кількістю скарг)

Чия ініціатива - сторін чи суду?

- процес є змагальним - бажано щоб інший учасник процесу ставив перед судом питання про вжиття відповідних заходів протидії зловживанням
- адвокат чи прокурор, який бачить зловживання, має звертатися до суду з відповідним клопотанням, заявою.

Чия ініціатива - сторін чи суду?

Запропонована законодавча конструкція направлена на певну процесуальну активність сторін.

Вона стимулює учасників справи звертати увагу суду на випадки зловживання процесуальними правами, надавати суду свої аргументи та докази, які підтверджують належність дій свого процесуального опонента саме до цього.

Ухвала КГС ВС від 06.05.2020 у справі № 920/367/17

АТ "ІНГ Банк Україна" звернулось до суду із заявою про визнання зловживанням процесуальними правами дій АТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" щодо умисного подання апеляційних та касаційних скарг з процесуальними дефектами, які спрямовані на затягування розгляду справи по суті.

Суд залишив касаційну скаргу без розгляду та стягнув із скаржника штраф 10 510 грн.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/89084661>

Зловживання процесуальними правами: як реагувати?

Стаття 43 ГПК встановлює:

- У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього **заходи**, визначені цим Кодексом.

Що це за заходи?

Зловживання процесуальними правами: заходи протидії

- Залишення без розгляду скарги, заяви, клопотання (ч. 3 ст. 43 ГПК)
- Повернення скарги, заяви, клопотання (ч. 3 ст. 43 ГПК)

Заходи процесуального примусу

- Попередження (ст. 131, 132, 133 ГПК)
- Штраф (ст. 131, 132, 135 ГПК)
- Направлення окремої ухвали (ст. 246 ГПК)
- Забезпечення судових витрат (ст. 125 ГПК)

Штраф

Ухвала КГС ВС від 17.01.2019 у справі № 905/2065/16

Третє звернення ТОВ "Донецька будівельна компанія" з касаційною скаргою на ухвалу Донецького апеляційного господарського суду від 11.06.2018 є прикладом неодноразового зловживання процесуальними правами і полягає у їх недобросовісному використанні, яке можна кваліфікувати через критерій відсутності серйозного законного інтересу, тобто легітимного прагнення до отримання певних переваг, передбачених процесуальним законом.

Суд встановив низку системних зловживань скаржника в апеляційній і касаційній інстанції - неодноразове подання безпідставних скарг і клопотань, без оплати судового збору, скарг однакового змісту.

Суд спочатку залишав скарги без розгляду, потім стягнув штраф 30 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, потім – 40, і потім ще раз 40 – ухвалою від 17.01.2019 стягнуто зі скаржника штраф - 76 840, 00 грн.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79290109>

Ухвала КГС ВС від 07.03.2018 у справі № 916/772/14

Зі змісту ухвали від 07.03.2018 вбачається, що подана касаційна скарга по суті являла собою **набір не пов'язаних між собою логікою та змістом речень з вкрапленнями загальних норм цивільного законодавства та положень попередньої редакції ГПК України**, суть яких в кінці зводилась до того, що Верховний Суд просто повинен скасувати ухвалу апеляційного господарського суду.

Чергове подання ТОВ "Совагро" завідомо безпідставної касаційної скарги, не оплаченої судовим збором, суд визнав зловживанням процесуальними правами та наклав на скаржника штраф 38 420 грн.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/80335700>

Ухвала КГС ВС від 27.08.2018 у справі № 915/362/15

Суд визнав зловживанням процесуальними правами подання скаргником завідомо неправильно оформлених апеляційних та касаційних скарг на судові рішення, що призвело до того, що провадження у справі в суді першої інстанції не здійснювалось більше двох років та наклав штраф у розмірі 17 620 грн.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/76106302>

Ухвала КЦС ВС від 16.04.2019 у справі № 757/32769/15-ц

У вказаній справі касаційну скаргу було повернуто заявниці та стягнуто з неї штраф 3842 грн. Суд зазначив, що **адвокат як особа, яка має вищу юридичну освіту, стаж роботи у галузі права та отримав свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, достовірно знав, що касаційне провадження за касаційною скаргою на постанову суду касаційної інстанції не може бути відкрито, оскільки таке рішення суду касаційної інстанції є остаточним і оскарженню не підлягає.**

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/81202852>

Ухвала КГС ВС від 18.04.2019 у справі № 910/4442/14

ТОВ "КТД" втретє подало до суду касаційну скаргу на ухвалу Київського апеляційного господарського суду від 17.02.2016, яка повторювала всі недоліки на які було вказано скаржнику, однак жодних заходів для їх усунення ним не вжито. Судом вказано, що така скарга не має на меті прагнення до реального захисту прав, натомість порушує права інших учасників справи.

Зазначені дії суд визнав зловживанням процесуальними правами та стягнув зі скаржника штраф у розмірі 19 210 грн.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/81266358>

Ухвала КГС ВС від 17.04.2020 у справі № 922/1485/18

У справі №922/1485/18 заявник повторно звернувся з касаційною скаргою на ухвалу суду апеляційної інстанції, за якою вже було відмовлено у відкритті касаційного провадження. Суд визнав це зловживанням, залишив скаргу без розгляду і оштрафував скаржника на 21 020 грн.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88832074>

Окрема ухвала

Окрема ухвала: ст. 246 ГПК

1. Суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу.

2. Суд може постановити окрему ухвалу **у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки)** або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором.

Окрема ухвала: ст. 246 ГПК

5. В окремій ухвалі суд має зазначити **закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо)**, вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення.

6. Окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо **прокурора або адвоката** надсилається **органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.**

7. З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює у ній **строк для надання відповіді** залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання.

Окрема ухвала КГС ВС від 31.07.2019 у справі № 916/1573/18

У вказаній ухвалі суд зазначив про неналежне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків та з метою подальшого запобігання порушень, надіслав до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області окрему ухвалу для вирішення питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83431068>

Рішення Господарського суду міста Києва від 11.11.2020 у
справі № 910/10514/20

Суд зазначає, що твердження на яких будується правова вимога у даному спорі **є нічим іншим як вигадками позивача та його представника** які не підтверджені поданими доказами та **є очевидно безпідставними**.

Неспроможні доводи представника позивача - адвоката вказують на неналежну підготовку до справи та **недотримання вимог Правил адвокатської етики**.

Відповідно до ст. 18 Правил адвокатської етики, затверджених Національною асоціацією адвокатів України, адвокат інформує клієнта щодо ведення дорученої йому справи, у тому числі щодо правової позиції у справі.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93101920>

Рішення Господарського суду міста Києва від 11.11.2020 у справі № 910/10514/20

Якщо за наявності фактичних і правових підстав для виконання доручення свідомо для адвоката **існує поширена несприятлива (з точки зору гіпотетичного результату, бажаного для клієнта) практика застосування відповідних норм права, адвокат зобов'язаний повідомити про це клієнта.**

У випадку, коли адвокат дійде висновку про відсутність фактичних та правових підстав для виконання доручення, він зобов'язаний повідомити про це клієнта та узгодити з ним зміну змісту доручення, що відповідав би тому гіпотетичному результату, який може бути досягнутий згідно з чинним законодавством, або відмовитись від прийняття доручення.

Адвокат повинен неупереджено й об'єктивно повідомити клієнту наявність відомих йому фактичних і правових підстав, які можуть позитивно або негативно впливати на ймовірне виконання певного доручення, і поінформувати в загальних рисах, який час і обсяг роботи вимагатиметься для виконання цього доручення та які правові наслідки досягнення результату, що бажає клієнт.

Статтею 19 ПАЕ визначено, що Адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними або якщо доручення клієнта виходить за межі професійних прав і обов'язків адвоката. У випадках, якщо зазначені обставини не є очевидними, адвокат має надати відповідні роз'яснення клієнту. Якщо за таких обставин не вдається узгодити з клієнтом зміну змісту доручення, адвокат **зобов'язаний відмовитись від укладення договору з клієнтом.**

Подання скарг, які містять образливі вирази,
ненормативну лексику

Постанова ВП ВС від 14.03.2019 у справі № 9901/34/19

Велика палата роз'яснила, що використання учасниками судового процесу та їх представниками нецензурної лексики, образливих і лайливих слів, символів у поданих до суду документах і у спілкуванні з судом, з іншими учасниками процесу, їхніми представниками, а також вчинення інших аналогічних дій свідчать про очевидну неповагу до честі, гідності цих осіб з боку осіб, які такі дії вчиняють.

У постанові колегія виснувала, що вчинення таких дій суд може визнати зловживанням процесуальними правами та застосувати, зокрема, наслідки, передбачені частиною третьою статті 45 КАС.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/81013341>

Постанова ВП ВС від 13.03.2019 у справі № 199/6713/14-ц

Зі змісту постанови вбачається, що суди першої й апеляційної інстанцій розглянули скаргу незважаючи на те, що скаржник у ній неодноразово нецензурно, використовуючи лайливі слова, характеризував державного виконавця та його роботу.

Велика Палата Верховного Суду вказала, що такі дії скаржника є виявом неповаги до суду й інших учасників процесу та подання такої скарги є зловживанням скаржником його процесуальним правом, невиконанням обов'язку керуватися завданням цивільного судочинства.

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80854817>

Ухвала КАС ВС від 08.01.2019 у справі № 826/3515/18

Касаційна скарга містила неприпустимі нецензурні висловлювання на адресу суддів Шостого апеляційного адміністративного суду.

Суд постановив ухвалу про стягнення зі скаржника в дохід Державного бюджету України штраф 5763 грн, через зловживання процесуальними правами.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/79088560>

Постанова ОП КГС ВС від 09.02.2021 у справі
№ 904/2979/20

03.06.2020 ТОВ "Серединецьке" звернулося до Господарського суду Дніпропетровської області з позовом до ТОВ "Агротек" та ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" про визнання недійсним укладеного відповідачами договору поруки.

Позовні вимоги обґрунтовані **фіктивністю оспорюваного договору, який, за твердженням позивача, укладався не з метою настання реальних наслідків, а з метою приховати справжні наміри його сторін - змінити територіальну юрисдикцію (підсудність) пред`явлення позову про стягнення заборгованості за укладеним ТОВ "Серединецьке" (лізингоодержувач) та ТОВ "Агротек" (лізингодавець) договором фінансового лізингу 16.03.2015 № 16АФ-15, а також іншими укладеними договорами поруки, на Господарський суд Дніпропетровської області (за місцезнаходженням ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД").**

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95170149>

Класифікація ухвал судів першої та апеляційної інстанції

За видами зловживань

- Невиконання ухвал суду: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94150356>,
- Подання ідентичних позовів (маніпулювання автоматизованою системою розподілу):
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95779574>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96275057>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/96341373>
- Безпідставне залучення співвідповідача з метою зміни підсудності: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95641993>
- Безпідставні заяви/клопотання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95641654>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90880985>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90565684>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/91140909>
- Повторні заяви/клопотання: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95031395>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93465181>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95642504>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83800843>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86502928>
- Безпідставні відводи: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93148102>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95432526>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/90880979>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73838923>

За видами застосованих заходів

- Штраф: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95103439>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83800843>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94150356>
- Залишення без розгляду: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93148102>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95031395>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95642504>
- Попередження <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90565684>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91140909>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/86502928>
- Окрема ухвала: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87245041>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87244597>
- Повернення: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95779574>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95641993>,
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92618120>

Верховний
Суд

Дякую за увагу!